

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Јове Илића 165, 11000 Београд
Наставно – научном већу

Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду формирало је на седници одржаној 21.12.2017. године Комисију за преглед и оцену докторске дисертације **мр.Бранка Марковића** под називом „**Конструкција текста у функцији управљања значењем у савременој српској штампи**“. Комисија саставу проф. др Неда Годоровић, проф. др Синиша Атлагић, проф. др Сања Домазет и проф. др Мирољуб Радојковић (ментор), након читања дисертације подноси Наставно-научном већу Факултета следећи

ИЗВЕШТАЈ

О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Бранко Марковић је рођен 10.02.1970. године у Ивањици где је завршио основну школу а потом Средњу економску школу у Ариљу. На Економском факултету у Крагујевцу дипломирао је 1996. године. Исте године засновао је радни однос у МУП-у Србије и уписао последипломске студије на Факултету политичких наука на смеру Комуникологија. Академски назив магистра политичких наука стекао је 2003. године одбраном рада „Ограничења слободе штампе у Кнежевини и Краљевини Србији“ под менторством проф. др Бранимира Стојковића. Ожењен је отац двоје деце.

Одабрани радови кандидата:

1. Марковић Б. (2007) „Ограничења слободе штампе у Србији по Уставу из 1869. године и Законима о штампи за време краља Милана“, књижевни часопис *Свита*, број 51-52: Графос Пожега
2. Марковић Б. (2007) „Појава штампе и њених ограничења у Кнежевини Србији“ *Пожешки годишњак*, број 7, Народна библиотека: Пожега
3. Марковић Б. (2017) „Улога кнеза Милоша Обреновића у оснивању штампе у Србији“, *Ужички зборник*, број 41 (73-93), Народни музеј Ужице (М53)

Докторска дисертација кандидата Марковић Бранка под насловом „Конструкција текста у функцији управљања значењем у савременој српској штампи” је у формалном и садржинском смислу урађена у складу са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука. Осим резимеа на српском и енглеском језику дисертација садржи 355 страница текста који је структуриран на следећи начин: „Увод” – 10 страница, друга глава „Конструкционизам као медијска парадигма” – 23 странице, трећа глава „Симболичка реалност као резултат бинарне селекције у креирању пристрасности” – 102 странице, четврта глава „Додељивање релевантности у процесу креирања симболичке реалности” – 146 страница, пета глава „Конструкција садржаја текста у функцији управљања значењем” – 56 страница, „Закључак” – 7 страница и Литература – 11 страница. Увидом у евиденцију Факултета политичких наука и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” утврђено је да до сада код нас није одбрањена докторска дисертација под истим или сличним насловом. Такође, анализа путем програма „Ephorus” потврдила је да је докторска дисертација аутентично дело без плагирања. Комисија сматра да докторска дисертација представља заокружену логичку целину у научном, стручном и методолошком смислу.

2. Предмет и циљ дисертације

У културолошким студијама, као грани критичке теорије, медијска реалност се сагледава као резултат специфичног вида управљања и продукције значења. Због тога се признаје могућност да се исти догађај прикаже на различите начине под дејством различитих референтних оквира комуникатора, а да се при томе не фалсификује његова чињенична структура. То оставља медијима слободу да управљају значењима догађаја која нуде својим корисницима. Објективна стварност се, дакле, посматра из већег броја углова и с обзиром на то да она сама не пружа експлицитне информације о значају и значењу својих појавних облика, не може се у потпуности сагледати. Стога репрезентовање догађаја кроз значењске целине различитих медијских садржаја конструира симболичку реалност, која није еквивалентан отисак стварне, већ медијска интерпретација њених својстава. На тај начин конструисана реалност постаје примарна реалност, нарочито за реципијенте који немају непосредан приступ догађајима о којима се извештава.

Истраживање у свом теоријском оквиру полази од схватања комуникације као продукције значења у процесу означавања стварности на трагу британских културних студија, чији су родоначелници Стјуарт Хол (Stuart Hall), Ричард Хогарт (Richard Hoggart) и Рејмонд Вилијамс (Raymond Williams), као и комплементарне теорије о друштвеном конструисању реалности Питера Бергера (Peter Berger) и Томаса Лакмана (Thomas Luckmann). За разлику од „доминантне парадигме” америчке комуникологије, која комуницирање сагледавала са аспекта ефеката трансмисије порука и успостављања друштвене контроле, културолошка школа пажњу усмерава на репрезентацију као процес креације симболичке реалности у коме равноправно учествују и примаоци порука. Пракса масовних медија се у том смислу схвата као означавајућа активност којом се реалност у складу са интерпретативним оквирима преобликује у симболичку реалност. Она се доводи у везу не само са светом емпиријско–искуствених појава које репрезентује, већ и са дискурсом и његовом хијерархијом као сопственим референтним оквиром. Због тога се истраживање користи и структуралистичким схватањем дискурса Мишела Фукоа (Michel Foucault), Ролана Барта (Roland Barthes) и Жака Лакана (Jacques Lacan). Конфронтација

између различитих дефиниција реалности увек актуелизује питање моћи као и медијских услова у којима се реализује. Масовни медији се јављају као инфраструктура за објективизацију различитих представа кроз поступак „читања“ симболичке конструкције. Истовремено, осим што конструишу реалност медији су и њен саставни део.

Савремена српска штампа настајала је и развијала се током деведесетих година прошлог века у условима турбулентних политичких и економских промена, распадања једног и настајања другог система вредности и успостављања нових симболичких легитимацијских матрица за дефинисање стварности у складу са интерпретативним оквирима њихових аутора. Нормативне претпоставке за настанак савремене српске штампе обезбедили су савезни *Закон о основама система јавног информисања* из 1990. године, као и републички *Закон о јавном информисању* из 1991. године, који су дозволили покретање приватних штампаних медија. Појављивање већег броја штампаних медија, осим већ етаблираних *Политике*, *Борбе*, *Вечерњих новости* и других, десило се средином последње деценије прошлог века.

Наиме, након потпуног истискивања опозиционог дискурса из листова *Политика* и *Борба* (као резултата квази приватизације листа *Политика* 1995. године и његове трансформације у Акционарско друштво у коме су државна предузећа имала већински пакет акција, као и подржављења листа *Борба*) настала је потреба за новим листовима. Основано је више приватних дневних листова: *Дневни телеграф* (1995), *Данас* (1996), *Блиц* (1996), *Грађанин* (1997), *Глас јавности* (1998), који су своју шансу на тржишту тражили у посредовању алтернативног опозиционог дискурса. До 2000. године настала је супротстављеност између владајућег и опозиционог дискурса која се огледала у конструкцији различитих симболичко-медијских стварности у опозиционој, односно, провладиној штампи о догађајима који су били предмет њихове симболичке обраде.

Предмет овога рада је емпиријска анализа одлика симболичких реалности које су креиране током 2000. године у дневним листовима *Политика* и *Блиц*, као репрезентима владајућег и опозиционог дискурса. У том смислу, кроз анализу чинилаца симболичке реалности у наведеним штампаним медијима и симболичке легитимизације и делегитимизације, сагледава се на који начин су различити референтни оквири изабраних медија утицали на процесе симболичке конструкције. У првом реду ради се о анализи

процеса селекције догађаја, затим додељивања значаја, као и о употреби одређених семантичких техника у конструкцији појединих сегмената симболичке реалности.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Главна хипотеза (X1) : Различите симболичке слике света креиране у листовима *Политика* и *Блиц* током 2000. године резултат су селекције и додељивања релевантности текстовима за које се, кроз продукцију различитих тематских интертекстуалних семантичких структура, читаоцима сугерисао кључ за различита тумачења реалности.

Друга хипотеза (X2) : Медијска дефиниција реалности листа *Политика* креира се кроз значај који се у интерпретативном оквиру даје сукобу српске државе и власти са Западом, док је медијска дефиниција реалности листа *Блиц* заснована на значају који се у њеној интерпретацији придаје сукобу власти и опозиције у Србији.

Трећа хипотеза (X3): У конструкцији стварности листа *Блиц* користи се минимална заступљеност „речи замки”; у конструкцији текстова у листу *Политика* оне су обилато употребљаване; у циљу стварања привидне објективности лист *Политика* се од њих дистанцира поступком деауторизације (непотписаним текстовима).

Доказивање главне хипотезе је показало да је биполарност идејних концепата српског друштва (демократско-либерални и националистичко-конзервативни), у години о којој је реч, била основа на којој је настала подела на владајући и опозициони дискурс. Појавом првих приватних дневних и недељних листова, што је био одраз промене природе информационо-комуникационог система у Србији, омогућено је креирање биполарне симболичке слике стварности у савременој српској штампи. Успостављена је оштра разлика између владајућег и опозиционог дискурса која се огледала у конструкцији различите симболичке стварности у опозиционој, односно провладиној штампи. Емпиријским истраживањем потврђена је полазна хипотеза да су различита селекција аспеката стварности и оцена њихове релевантности у листовима *Блиц* и *Политика* резултирали различитим медијским дефиницијама стварности. Фаворизовање и/или

маргинализација истих догађаја представљало је основни поступак за креирање наведених дефиниција. Наиме, лист *Политика* је избором својих текстова симплификовано преувеличавао значај и природу међународних односа и конфликта Србије са Западом, чиме је мењао и угао за тумачење унутрашњеполитичких конфликта. Лист *Блиц* је у процесу селекције својих текстова минимизирао значај Запада и потпуно га одвојио од природе политичких процеса у земљи. Минимализација заступљености теме Запад у листу *Блиц* имала је и улогу редуције негативне слике о Западу, сасвим супротно од листа *Политика* коме је та слика била приоритет. У том смислу, *Политика* је своју симболичку слику света дефинисала у координатама међународне релевантности Србије за свет и света за Србију у оквиру међународне пропаганде. Супротним поступком, *Блиц* је у својој симболичкој слици свет свео на Србију а Србију на његову периферију дефинисану у сукобу различитих унутрашњеполитичких интереса. Док је *Политика* поступком хиперболизације значаја Србије и њених конфликта у међународним односима скретала пажњу на њихову везу са унутрашњеполитичким дешавањима, дотле је *Блиц* минимализацијом међународног аспекта стварности те везе сводио на минимум. С друге стране, конструкција захтева о неопходности смене власти у Србији, као јединог решења политичких, економских и свих других напетости и конфликта у симболичкој слици стварности листа *Блиц*, представљала је основу његове симплификоване те стварности.

Истраживањем је потврђена и друга хипотеза да су кроз своје симболичке слике стварности листови *Политика* и *Блиц* нудили и формуле за њено тумачење, постављајући специфичне интерпретативне оквире тумачења као интертекстуалне значењске структуре. На тај начин, креиран је контекст који је превазилазио експлицитно значење њихових садржаја. Сви објављивани текстови, без обзира на тематику, привлачени су семантичком гравитацијом ка тематском језгру утврђеном преиспитивањем прве хипотезе. Највећу заступљеност и истакнутост имали су текстови на тему Запад и конфликт власти у Србији са њим, који су били готово сасвим негативно вредновани. *Политика* је на тај начин креирала семантичко интертекстуално тело са сопственом значењском гравитацијом које је представљало угаони камен слике симболичког света. Наиме, већина осталих текстова је своје право значење и смисао добијала тек у односу са наведеним семантичким „језгром”. Дискурсом о Западу се истицала храброст и способност власти да му се

супротстави, природа политичког живота у Србији, природа међународних политичких и економских односа, добра и зла, као и целокупни реални свет. Снага семантичке гравитације наведеног језгра омогућавала је различите нивое детерминације жељеног начина тумачења. За разлику од листа *Политика*, који је као идеолошки пристрасан медиј настојао да креирао целовиту симболичку слику света, лист *Блиц* је исту сузио на оквир унутрашњеполитичких дешавања. Због тога се смисао симболичке слике света у листу *Блиц* креирао у супротности са владајућим дискурсом листа *Политика* који се није могао домашити. И док је симболички кључ за тумачење света у листу *Политика* ситуиран у односу језгра симболичке слике и осталих форми изражавања као сателита те слике, кључ за тумачење света листа *Блиц* формиран је као симболичка слика збиље која је различита од владајућег дискурса чији је главни заступник био лист *Политика*.

Истраживањем је потврђена велика заступљеност речи „замки” и полуга пристрасности у симболичкој слици тадашње реалности листа *Политика*, за разлику од њихове значајно мање заступљености у листу *Блиц*. Овај налаз је у складу са очекивањем изнетим у трећој хипотези. Пре свега, ради се о речима чији су асоцијативни потенцијали своју конотацију и смисао проналазили више у симболичкој слици која служи као контекст тумачења, него у садржају текста као природном станишту. Оне су представљале својеврсне спојнице којима су се остали текстови као пијавице качили на смисао и значење централне симболичке слике стварности. Према схватању традиционалног читања медија, „речи замке“ су отворено везане за садржаје текстова у чијем креирању су употребљаване. Са аспекта културолошког читања медија, оне су скривено везане за симболичку слику стварности како су је конструисали листови *Блиц* и *Политика*. Значењско – смисаона функционалност „речи замки“ у садржају текста није потпуно видљива, с обзиром на то да се у њему не реализује у потпуности. Као катализатори тумачења текстова у одређеном смеру, било позитивном било негативном, оне имају сложенију улогу у моменту тумачења симболичке слике света. У листу *Политика*, овакве речи су у првом реду имале функцију сатанизације Запада, опозиције у Србији и власти у Црној Гори а глорификацију власти у Србији. Речи „издајник” или „слуга” нису представљале само отворену сатанизацију опозиције као вредновање политичких противника, већ су истовремено имале функцију повезивања опозиције са најзначајнијим

противником и непријатељем у симболичкој слици света листа Политика – са Западом. Употреба речи „фашизам” у текстовима није представљала само сатанизацију Запада, већ је била у функцији повезивања тежњи Запада у конфликту са Србијом са сличним, својевременим настојањима фашистичке Немачке. Дакле, ова „реч замка“ употребљавана је и у превредновању међународних односа. За разлику од листа *Политика*, у листу *Блиц* употреба речи замки и других семантичких техника деформисања садржаја текста била је значајно мање присутна, делом због тога што се његова пристрасност углавном реализовала селекцијом информација. Међутим, ако се узме у обзир да је неубичајена и велика употреба графичких елемената у листу *Блиц* (нарочито карикатура као семантичког ресурса) имала значајну улогу у конструкцији значења текстова, може се закључити да су и они истовремено имали своју функцију у креирању пристрасне симболичке слике стварности.

4. Кратак опис садржаја дисертације

А) Структура дисертације

1.	Увод	12
1.1.	Предмет и циљ дисертације	12
1.2.	Теоријски оквир истраживања и полазне хипотезе	14
1.3.	Методе које ће бити примењене у истраживању	18
1.4.	Очекивани резултати и научни допринос	20
2.	Конструкционизам као медијска парадигма	22
2.1.	Теорија социјалне конструкције реалности	23
2.2.	Културолошка парадигма медијског конструкционизма	25
2.3.	Агенда сетинг и Фрејминг концепт	31
2.4.	Симулација и симболичка конструкција	35
2.5.	Конструкција наративног	38
2.6.	Симболичке технике и полуге као начини управљања значењем текста	40

3. Символичка реалност као резултат бинарне селекције у креирању пристрасности	45
3.1. Оквири симболичке реалности као резултат селекције листова <i>Политика</i> и <i>Блиц</i>	48
3.2. Символичка конструкције Запада у листовима <i>Блиц</i> и <i>Политика</i>	52
3.2.1. Конструкција Запада као непријатеља у листу <i>Политика</i>	53
3.2.2. Запад у симболичкој слици света листа <i>Блиц</i>	72
3.3. Русија, Кина и остале земље у листовима <i>Политика</i> и <i>Блиц</i>	81
3.3.1. Русија, Кина и друге земаље у листу <i>Политика</i>	81
3.3.1.1. Конструкција симболичке слике Русије	83
3.3.1.2. Конструкција симболичке слике Кине	87
3.3.1.3. Символичка конструкција других земаља	89
3.3.2. Русија, Кина и остале земље у листу <i>Блиц</i>	91
3.4. Конструкција симболичке слике окружења	95
3.4.1. Символичка конструкција окружења у листу <i>Политика</i>	95
3.4.2. Символичка слика окружења у листу <i>Блиц</i>	105
3.5. Символичка конструкција унутрашњополитичких дешавања	106
3.5.1. Унутрашњополитичка дешавања у листу <i>Политика</i>	106
3.5.1.1. Интензитет и фреквенција	108
3.5.1.2. Усмереност текстова	110
3.5.1.2.1. Процес делегитимизације	110
3.5.1.2.2. Процес легитимизације	120
3.5.2. Унутрашњополитичка дешавања у листу <i>Блиц</i>	133
3.5.2.1. Заступљеност, фреквенција и вредносно усмерење текстова	133
3.5.2.2. Символичка конструкција опозиције	135
3.5.2.3. Символичка конструкција власти	139
3.5.2.4. Символичка слика економије, пољопривреде, здравства и просвете	143
3.5.2.5. Символичка конструкција дешавања на Косову	144

3.5.2.6.	Симболичка слика стања у медијима, репресије и конфликта	145
3.5.2.7.	Симболичка слика Црне Горе	146
4.	Додељивање релевантности у процесу креирања симболичке реалности	147
4.1.	Насловна страна као полуга релевантности у конструкцији значења	148
4.1.1.	Структура текстова позиционираних на насловној страни листа <i>Политика</i>	150
4.1.1.1.	Симболичка конструкција Запада	152
4.1.1.2.	Симболичка конструкција Кине и Русије	163
4.1.1.3.	Унутрашњополитичка дешавања	165
4.1.1.3.1.	Симболичка конструкција опозиције	166
4.1.1.3.2.	Симболичка конструкција Црне Горе	168
4.1.1.3.3.	Симболичка конструкција политичких партија СПС и ЈУЛ	169
4.1.1.3.4.	Симболичка конструкција економског развоја	170
4.1.1.3.5.	Симболичка слика дешавања на Косову	171
4.1.1.3.6.	Конструкција сарадње и санкција	172
4.1.2.	Структура текстова позиционираних на насловној страни листа <i>Блиц</i>	173
4.1.2.1.	Симболичка конструкција Запада	174
4.1.2.2.	Симболичка конструкција Русије и Кине	177
4.1.2.3.	Симболичка конструкција окружења	180
4.1.2.4.	Симболичка конструкција унутрашњополитичких дешавања	181
4.2.	Употреба графичких елемената у симболичкој конструкцији текста	186
4.2.1.	Графички елементи у симболичкој конструкцији листа <i>Политика</i>	188
4.2.1.1.	Графички елементи у креирању симболичке слике Запада	189
4.2.1.2.	Графички елементи у симболичкој конструкцији Истока	203
4.2.1.3.	Графички елементи у симболичкој конструкцији окружења	208
4.2.1.4.	Графичко истицање унутрашњополитичких дешавања	211
4.2.1.4.1.	Графички елементи у процесу легитимизације	212
4.2.1.4.2.	Графички елементи у процесу делегитимизације	231
4.2.2.	Графички елементи у симболичкој конструкцији листа <i>Блиц</i>	235

4.2.2.1.	Графички елементи у симболичкој конструкцији Запада	236
4.2.2.2.	Истицање симболичке конструкције Русије и Кине	243
4.2.2.3.	Графички елементи у симболичкој конструкцији окружења	246
4.2.2.4.	Графичко истицање унутрашњополитичких дешавања	247
4.3.	Избор аутора као полуга релевантности текста	272
4.3.1.	Аутори текстова у симболичкој конструкцији Запада	275
4.3.1.1.	<i>Политика</i>	275
4.3.1.2.	<i>Блиц</i>	278
4.3.2.	Аутори текстова у симболичкој конструкцији Истока	279
4.3.2.1.	<i>Политика</i>	279
4.3.2.2.	<i>Блиц</i>	281
4.3.3.	Аутори текстова у конструкцији окружења	282
4.3.3.1.	<i>Политика</i>	282
4.3.3.2.	<i>Блиц</i>	283
4.3.4.	Аутори текстова у креирању унутрашњополитичких дешавања	284
4.3.4.1.	<i>Политика</i>	284
4.3.4.1.1.	Аутори у процесу делегитимизације	285
4.3.4.1.2.	Аутори у процесу легитимизације и самолегитимизације	289
4.3.4.2.	Селекција аутора у листу <i>Блиц</i>	291
5.	Конструкција садржаја текста у функцији управљања значењем	293
5.1.	Речи као полуге конструкције текста у листовима <i>Политика</i> и <i>Блиц</i>	293
5.1.1.	Речи као „полуге отрова” у листовима <i>Политика</i> и <i>Блиц</i>	294
5.1.2.	Речи као „полуге врлине” и „заједништва” у листовима <i>Политика</i> и <i>Блиц</i>	309
5.2.	Конструкције пристрасности садржаја текста у листу <i>Политика</i>	315
5.3.	Технике конструкције садржаја текста у листу <i>Политика</i>	318
5.3.1.	Афективне технике	318
5.3.2.	Когнитивне технике	337
	ЗАКЉУЧАК	349
	ЛИТЕРАТУРА	356

Б) Опис садржаја дисертације по поглављима

Након увода, у другој глави докторског рада елаборирају се теоријске основе за постављање емпиријског истраживања, односно, сагледава се конструкционизам као медијска парадигма која на комуникацију не гледа као на трансмисију већ као на продукцију симболичких форми. Конструкционизам у центар свог интересовања ставља језик, а могућност да се уз помоћ језика различито конструишу свет и догађаји у свету представља темељ овог теоријског правца. Идеја да је стварност социјално конструисана, те да је најсвеобухватнија легитимизација те конструкције симболичка, предодређује значај и специфичну позицију масовних медија у друштву. У раду се прво разматра теорија социјалне конструкције реалности Питера Бергера и Томаса Лакмана. Значај симболичких форми у процесу прихватања социјалног поретка је последица чињенице да човек као конструктор света пројектује сопствена значења у стварност, те да смисао наведеној пројекцији обезбеђује његов симболички универзум.

Дискурзивни аспекти стварности даље се разрађују кроз тврдње Мишела Фукоа о значају дискурса као интерпретативног оквира кроз који стварност добија своје значење и који утиче на начине на који се та стварност перципира. Наводи се и тврдња Жака Лакана да се у „трауматичном судару“ реалног и симболичког, симболичка реалност намеће као доминантна. На трагу структуралистичког и постструктуралистичког схватања значења и дискурса као интерпретативног и концептуалног оквира комуникације, аутор као комуникативну парадигму теорије социјалне конструкције реалности даље анализира културолошку теорију о дефинисању улоге медија. Разматрају се: идеолошка улога и карактер медија, њихова анализа са аспекта језичке и идеолошке структуре од којих зависе значења; раскид са традиционалним схватањем публике као пасивне и увођење концепта активног примаоца од којег зависи процес тумачења; и коначно, истраживање улоге медија у репрезентацији доминантних идеолошких дефиниција. Идеологија је, према културолошком приступу, систем за кодирање реалности, а не детерминисани скуп кодираних порука у систему идеја, због чега се значајна пажња поклања структури а не појавној форми медијских садржаја. У том смислу, према истом схватању, медији не удвајају стварност већ репрезентују друштвени поредак кроз системе значења којима се осигурава веродостојност и легитимност за чин декодирања догађаја у оквиру граница

доминантних идеологија. Аутор издваја схватање Стјуарта Хола, који разликује три приступа који објашњавају на који начин репрезентација догађаја делује кроз језик. То су рефлексивни, интенционални и конструктивистички приступ. У рефлексивном приступу, значење је својство објекта, а језик функционише као огледало које га само рефлектује. Интенционални приступ је потпуно супротан, и сматра да је значење резултат намере аутора који је спроводи током процеса означавања. Конструктивистички приступ одбацује претходна схватања тврђом да ствари по себи или појединачни корисници језика не могу да фиксирају значење. Он признаје јавни карактер језика и дефинише значење као заједнички производ људи створен употребом репрезентационих система концептуалног оквира и језика. Суштина је да значење није својство ствари у свету, већ резултат медијске праксе сигнификације, која производи значење и чини да ствари значе.

Улога структуре, а не форме садржаја медија у управљању значењем даље се промишља кроз теорије „Агенда сетинг“ и „Фрејминг“-а. У средишту „Агенда сетинг“ терорије је способност медија да истицањем тема, њиховом учесталашћу, местом и начином објављивања утичу на то које теме ће у друштву, као и код појединачних медијских конзумента, бити доживљене као посебно значајне. Медијско наглашавање појединих тема, дакле, доводи јавност у позицију да медијски експониране теме сматра за важније од других. У формулисању медијских садржаја, употребом оваквог концепта, омогућава се пристрасност кроз одабир или пропуштање одређених тема, затим кроз место објављивања изабране теме, формулисањем наслова, употребом графичких елемената – фотографије, карикатура, избором речи и другим чиниоцима. Набројани чиниоци су потом употребљени као категорије за анализу садржаја у емпијском истраживању. На тај начин је анализом чинилаца у поступак постављања агенде интегрисан и концепт фрејминга (уоквиравања). Фрејминг треба разумети као селекцију и наглашавање појединих аспеката/делова тема који се стављају у први план. Као адекватна разрада поставки културних студија комуникације, односно система репрезентације (концептуалног оквира и језика), фрејминг утиче и на кодирање, односно значењско структурирање медијских садржаја, али и на декодирање и тумачење тих садржаја на страни реципијента. Дакле, он се не тиче само начина на који новинари врше селекцију догађаја о којима ће извештавати и селекцију аспеката тих догађаја, већ утиче и на то како

ће тако стуктуриран медијски садржај утицати на тумачење, да ли ће имати ефекта код реципијената који такође могу да мењају интерпретацијске оквире. Медијски оквир претпоставља да постоји централна идеја за организовање садржаја вести и осталих садржаја која им обезбеђује контекст

Семоиоцентрична природа реалности коју креирају медији се даље промишља у кључу елиминација догађајног карактера света са једне, и изградње стварности медија са друге стране што постаје основна функција медијског деловања. Медији постају главни покретачи конструкције и деконструкције стварности, спољни генератори и агенси семантичке манипулације, засноване и на произвољном избору извора које користе. У том смислу, аутор се позива на ставове Франсоа Лиотара и Жака Бодријара о симулацији и легитимизацији у поступку симболичке реконструкције реалности.

У посебном поглављу друге главе аутор анализира наративност као облик концептуалног схватања значења. Наратив у структуру тумачења значења уводи време као битан фактор разумевања. Јер, оно (значење) се не успоставља само на релацији симболичко – стварно, већ је и резултат познавања повезаних искустава из прошлости, историјски и културолошки је уклопљено у „менталне моделе” имагинативно структурираног догађаја. Наратив постоји као људско искуство које делује на значења и тумачење. Концептуализација искустава кроз његову симболизацију ствара значења кроз која се додатно сагледава свет, уче и оријентишу реципијенти у реалном и виртуелно-симболичном простору, али и организује различите погледе на свет. Наративно се дакле не може искључиво посматрати као производ књижевности, већ у ширем контексту формулисања семантичких модела, контроле и усмеравања дискурса а у крајем виду и контроле људског понашања. У вези са тим, питање конструкције наратива неодвојиво је од питања интертекстуалности. Наиме, постструктурализам одриче право аутора да контролише текст у његовој симболичко-значењској димензији у којој се значење успоставља на релацији два текста као означитеља у процесу интерпретирања њиховог односа. Текст је са аспекта интертекстуалности „агенс означитељске активности”, а не продукт аутора који је тим путем хтео да му ограничи значење према својој намери и циљевима.

У последњем поглављу друге главе анализирају се технике конструкције садржаја текстова као јединица симболичке слике стварности у контексту креирања концептуалног оквира за управљање значењем. Пажња се посебно усмерава на класификације пропагандних техника Филипа Бретона, који их сагледава у смислу стварања симболичке реалности која изгледа као права. Осим тога, анализира се Ван Дијкова систематизација техника конструкције садржаја на нивоу дискурса, текста и контекста.

У трећој глави рада квантитативном и квалитативном анализом заступљености текстова о појединим темама у листовима *Политика* и *Блиц* 2000-те године, врши се деконструкција симболичких слика које су они креирали у циљу откривања карактеристика за њихово поређење. Различите конструкције симболичких слика листова *Политика* и *Блиц* доводе се у везу са њиховом пристрасношћу, односно са издавачком политиком. У анализи се полази се од Лумановог схватања да креирање медијских садржаја почиње од примене бинарног кода да је нешто „информација или неинформација”. Примена наведеног кода омогућава медијима различите врсте пристрасног избора, при чему је усвојена њихова класификација коју је дао Денис Мек Квејл. Конструкција различитих симболичких реалности истраживаних штампаних медија анализира се са аспекта избора тема као и избора квалификатора за њихову вредносну усмереност, односно да ли се ради о позитивном, негативном, или неутралном извештавању о изабраним темама. Мада се односе на чињенице, вести производе искривљену слику стварности јер су „чињенице” смештене у оквир „преовлађујуће теме”. Наиме, „преовлађујуће теме”, поред тога што чине саставни део симболичке слике реалности, отварају и простор и дају ослонац за њено пожељно тумачење на страни пријема. Аутор анализира интертекстуалне макроструктуре наведених листова настале на основу различитих критеријума селекције, као и њихову хомогеност или хетерогеност по питању вредносне оријентације. Њих доводи у везу са различитим концептуалним оквирима и пристрасношћу посматраних листова, али и са њиховим настојањима да управљају значењем. Наведена анализа заступљености текстова о појединим темама у листовима *Политика* и *Блиц* и интертекстуалних макроструктура које су тако креиране,

резултирала је утврђивањем квантитативних показатеља који су детаљно представљени одговарајућим графиконима.

У четвртом делу рада, анализа заступљености текстова о преовлађујућим темама надограђена је анализом са аспекта релевантности. Процес селекције, након избора „информација”, односно, догађаја који ће добити простор у медијима, предодређује указивање на њихову релевантност. То се постиже хијерархијским устројством симболичке конструкције која је заснована на хијерархијској структури медијског производа, односно дискурса. Дуалну селекцију информација – неинформација, замењује селекција али овог пута по критеријуму „релевантно – ирелевантно“. Релевантност надограђује заступљеност, а то се постиже начином публикувања у штампаном медију. Аутор је квантитативном и квалитативном анализом текстуалних макроструктура указао на различите начине за додељивање релевантности.

Стога ради истражена је позиција текстова као јединица симболичке слике коју су формирали истраживани листови. Наиме, приорет у одређивању релевантности у сваком штампаном медију има насловна страна која представља супстрат и својеврсни навигатор кроз остале садржаје. Текстови публиковани на насловним странама штампаних медија постају тако ментални модели за брзо тумачење креираних симболичких слика. Текстови позиционирани на насловним странама листова *Политика* и *Блиц* током 2000-те године су ситематизовани и представљени на одговарајућим графиконима. Поред тога, оцењивана је релевантност текстова која је поткрепљена употребом графичких елемената као што су фотографије, карикатуре, табеле, итд. Резултати анализе употребљених графичких додатака такође су представљени графиконима.

И коначно, анализа релевантности текстова о појединим темама истражена је са аспекта идентификације њихових аутора. Измерено је колико пута су као извори били заступљени новинари и новинске агенције, затим колика је заступљеност текстова који су били резултат саопштења, као и колико их је било без потписа. Анализом се могло запазити да је и начином идентификације аутора исказано опредељење листова да креирају интертекстуалне структуре којима су понуђене пожељне границе тумачења.

У петом делу рада анализирана је употреба техника симболичке конструкције на нивоу појединачних текстова, односно, у микроструктурама симболичке слике. У вези са тим, посебно је истражена и квантификована употреба „речи замки“ у функцији управљања значењем у листовима *Политика* и *Блиц*. Поређење је показало да се лист *Политика* много више служио поменути техникама. Оба штампана медија користила су евокативне речи и изразе углавном у насловима и насловном блоку. Поред тога, истражена је, квантификована и статистички презентирана употреба афективних и когнитивних техника/полука конструкције садржаја текста у листу *Политика*. За све врсте примера манипулације и вредносног опредељивања у раду је цитирано мноштво примера из истраживачке документације.

У закључку рада аутор преиспитује зрелост и домете савремене српске штампе поредећи резултате своје анализе из прошлости, са актуелним начином рада медија у Србији. Упоређујући те две праксе намеће се закључак да савремена српска штампа није прележала дечије болести и очевидне недостатке који су били утврђени у време настанка. Пре свега, мисли се на поновно конституисање издавачких политика као биполарне структуре „за и против“ власти. Политички противници су, све до данашњих дана у штампи по потреби „издајници“, „шпијуни“, „лезилебовићи“; Србија се и даље дели на пола у идеолошко-политичком смислу; и даље се вредносним односом према Истоку или према Западу мери патриотизам, а економски успех недовољно јасним статистичким показатељима. Аутор сматра да превазилажењу оваквог стања могу да помогну раст професионализма новинара, бољи материјални положај медија и подизање медијске писмености како комуникатора тако и прималаца. Осим тога, у закључку поред тестирања хипотеза, износи се закључак да је утврђена повезаности фреквенције текстова о појединим темама и њихове вредносне усмерености додатно потврдила поставке културолошких студија медија.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација доприноси бољем разумевању начина помоћу којих се врши макро и микро конструкција текстова ради управљања значењем и исказивања пристрасности. Кроз анализу супротстављених симболичких слика реалности датих у листовима *Политика* и *Блиц* у за Србију важном историјском периоду, аутор их из угла културних

студија медија деконструисе омогућавајући увид у њихове интертекстуалне структуре које остају ван домашаја традиционалног читања и тумачења медија по коме је само садржај носилац значења. У социо-политичким условима који су подробно описани у раду, традиционално тумачење садржаја текстова се показује као недовољно, нарочито када се симболичка слика стварности јавља као основни покретач продукције и управљања значењем. У том смислу, потенцира се друштвена потреба за јачањем медијске писмености у Србији. Јер, значај разумевања употребе симболичких конструкција у тумачењу стварности постаје очигледан, нарочито када се види да и садашња српска штампа понавља своје дечије болести. Осврт на продукцију значења у листовима *Политика* и *Блиц* у 2000-тој години, са историјске дистанце даје довољно аргумената за тврдњу да су њихове уређивачке политике мање – више биле погрешне. Али, медији и њихови власници у Србији нису научили ту лекцију. Савремена ситуација указује да је поново отворен фронт у борби за и против власти. На једној страни су *Пинк* и *Информер*, на другој *Данас*, *Н-1*, а по потреби и *Курир*. Указивање на лошу праксу од пре скоро две деценије, и њен васкрс у савремености, потврђује друштвену оправданост израде ове тезе. Већина медија у свету различито приказује свет креирајући различите симболичке слике, али ретко се могу наћи примери овако дијаметрално супротне слике друштва коју су креирали његови медији. У том смислу, наставак деконструкције симболичке реалности коју у Србији креирају медији, намеће се као први корак за дијагнозу њихових слабости. Пledoаје за „новим читањем” медија у Србији је сугестија да треба да се иновирају уређивачке политике, које би помагале подизању зрелости и новинара и публике и напоре да се изађе из политичке кризе српског друштва којој су значајно допринели и медији.

Научним доприносом ове дисертације сматрамо покушај да се у кључу културних студија медија изврши анализа пристрасности медија путем деконструкције различитих симболичких слика стварности које су креирали листови *Политика* и *Блиц*. Овај задатак је обављен на бази података која се састоји од комплета свих издања поменутих листова у 2000-тој години. Откривање симболичких структура-језгара у симболичким сликама према којима су гравитирали садржаји оба листа, пружа могућност за нов начин разматрања медија и њиховог функционисања у друштву. Осим тога, показана веза између

фреквенције текстова и њихових значења пружа могућност за предвиђање догађаја и откривање других слојева реалности на које се медијски садржаји не односе експлицитно.

6. Закључак

Комисија оцењује да је докторска дисертација оригинално и самостално научно дело које на теоријски утемељен начин доприноси разумевању креирања издавачке политике у савременој српској штампи, нарочито са аспекта конструкције и структуре симболичке слике друштва која на тај начин настаје.

На основу свих тачака овог извештаја комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да **одобри** кандидату Бранку Марковићу јавну одбрану докторске дисертације „Конструкција текста у функцији управљања значењем у савременој српској штампи“.

КОМИСИЈА

Проф. др Неда Тодоровић

Проф. др Сања Домазет

Проф. др Синиша Атлагић

Проф. др Мирољуб Радојковић (ментор)